

Кулініч О.О.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
інтелектуальної власності та
корпоративного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 347.15/18:342.922

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

У статті досліджуються визначення поняття «фізична особа публічного права», наводиться класифікація критеріїв визнання особи публічною за такими підставами: час набуття статусу (за час життя або помертню), підстава отримання (за фактом народження, внаслідок власних зусиль, випадкових обставин, участі у історичних подіях та/або обіймання історично значущої посади); вид професійної діяльності (політичні діячі та посадові особи; особи, які надають публічні послуги, особи, які відіграють певну роль у суспільному житті внаслідок певних обставин або подій).

Ключові слова: фізична особа, відома особа, підстави відомості, цивільні права та інтереси.

Кулінич О.А. Основания приобретения статуса физического лица публичного права. – Статья.

В статье исследуются определения понятия «физическое лицо публичного права», приводится классификация критериев признания физического лица публичным по таким основаниям: время приобретения (во время жизни или помертню); по основанию получения (по факту рождения, в результате собственных усилий, случайных обстоятельств, участия в исторических событиях и/или занятия исторически значимой должности); зависимо от вида профессиональной деятельности (политические деятели и должностные лица; лица, предоставляющие публичные услуги; лица, играющие определенную роль в общественной жизни в результате определенных обстоятельств или событий).

Ключевые слова: физическое лицо, известное лицо, основания известности, гражданские права и интересы.

Kulynich O.O. The Bases of Acquisition of the Status of a Physical Person of the Public Law. – Article.

In the article determinations of a concept «a physical person of the public law» are researched, classification of a criteria of recognition a public person on the following bases is given: on time of acquisition the status (during lifetime or posthumously); on the grounds of receipt (on a fact of birth, as a result of own efforts, accidental circumstances, a participation in historical events and/or filling of a

historically – significant position); depending on a type of professional activity (politicians and officials); persons, rendering public services; persons, which play a definite part in a public life as a result of certain circumstances or events).

Keywords: a physical person, well-known personality, grounds of celebrity, civil rights and interests.

При здійсненні та захисті прав та інтересів фізичних осіб однією з проблем, що виникає при правозастосуванні, є визначення статусу фізичної особи, зокрема можливість визначення особи як особи приватного або публічного права. Такий розподіл фізичних осіб обумовлено тим, що деякі норми цивільного законодавства не у повному обсязі поширюються на фізичних осіб публічного права. Зокрема, нормами цивільного законодавства передбачена охорона інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях та в інших художніх творах (ст. ст. 307–308 ЦК України [1]), але статтею 307 ЦК України регулюються тільки відносини, що стосуються приватного життя та не пов'язані з виконанням посадових обов'язків, трудової діяльності, перебуванням у публічних місцях та ін. При з'ясуванні можливості застосування ст. ст. 307, 308 ЦК України, судом звертається увага, чи займається особа громадською діяльністю, чи бере участь у громадських заходах, наприклад в акціях проти влади, відстоюючи інтереси пересічних громадян, тощо. У таких випадках особа несе на собі тягар публічності на місцевому рівні [2; 3] чи на державному залежно від масштабів її діяльності. Викладене обумовлює дослідження підстав визнання особи такої, що належить до фізичних осіб публічного права.

Окремі питання, пов'язані зі здійсненням та захистом цивільних прав та інтересів фізичних осіб публічного права були предметом дослідження таких вчених, як: Н.О. Давидова, А.К. Капишева, В.М. Мельников, Р.О. Стефанчук та ін. Разом з цим, представляє науковий інтерес визначення критеріїв для класифікації підстав визнання фізичних осіб відомими, тобто фізичними особами публічного права.

Саме тому метою даної статті є аналіз поняття «фізична особа публічного права» та визначення критеріїв отримання такого статусу.

В юридичній доктрині різних країн використовують такі терміни для позначення добре відомих у суспільстві людей, зокрема: «відомі особи», «особи, які належать до сучасної історії», «особи, які досягли суспільного визнання», «історичні особи», «публічні особи», «публічні діячі», «публічні фігури». Нагальною стала в наш час необхідність законодавчого розмежування статусу «приватної» та «публічної» особи, оскільки на сьогодні відсутнє розмежування норм судового захисту честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди приватних та публічних осіб [4], адже право фізичної особи на власне зображення, як і право на приватне життя, обмежено для фізичних осіб, які є публічними фігурами. Запровадження спеціального правового статусу «фізичної особи публічного права», як звертає увагу Р.О. Стефанчук, має серйозні історичні корені [5, с. 155].

Власне поняття публічної особи чи подібного немає в законодавстві пострадянських країн. Немає і теоретичних досліджень або судових прецедентів, котрі давали б підстави говорити про наявність особливого правового регулювання використання зображень публічних людей. Наприклад, у Республіці Казахстан публічні люди мають такий самий обсяг прав на власне зображення, як і звичайні люди. Зображення публічних осіб часто можуть бути предметом використання в ЗМІ, проте масових звернень до суду з цього приводу немає. Втім, у пресі доволі часто можна прочитати матеріали з використанням зображень відомих у країні осіб, і є підстави вважати, що ці зображення здебільшого використовуються без згоди зображених осіб [6, с. 404].

Щоб визначити значення аналізованого терміну, потрібно звернутися до наукової доктрини та правозастосовної практики щодо тлумачення термінів «відома», «загальновідома», «публічна» особа та інших однорідних за змістом категорій.

Термін «відомий» тлумачиться як такий, про якого знають; якого добре знають з певного боку (син.: знайомий, знаний, загальновідомий); якого знає багато людей, який користується

популярністю, славою (син.: знаменитий, славетний) [7, с. 127]. Певні орієнтири відомості особи вказує Г.П. Рабець. Зокрема, при аналізі різноманітних позицій і рекомендацій органів влади, при визначенні факту відомості особи потрібно використовувати інформацію, що міститься в енциклопедіях, тлумачних та інших словниках, зокрема і в словниках імен та прізвищ, довідниках, зокрема й іменних телефонних довідниках, у мережі Інтернет, даних перепису, широке представлення у періодичних виданнях, радіо- й телевізійних передачах. Крім цього, доказами відомості є заснування музеїв, встановлення пам'ятників, визнання ЮНЕСКО заслуг перед суспільством, наявність вулиць, названих на честь певних осіб. При реєстрації існувала проблема оцінки масштабу відомості особи (регіональний, у межах держави чи поза її межами), але в цивільному законодавстві (України, Росії) відповідна проблема щодо реєстрації торговельної марки була вирішена (відомість визначається в межах країни) [8, с. 114]

При тлумаченні терміну «відомий» щодо прізвищ, які можуть заявлятися на реєстрацію як знаки для товарів і послуг, О.О. Сулімов також звертає увагу про неможливість визначення критеріїв відомості. Хто саме, які має відомості, чи йдеться про все населення країни, чи тільки його частину, чи можливо цей термін застосовувати стосовно груп осіб, які об'єднані за територіальною, професійною чи іншою ознакою, хто має право надавати оцінку ступеня відомості особи? Він звертає увагу й на те, що існує велика кількість осіб, заслуги яких знайшли своє відображення в офіційних і неофіційних джерелах, але які лишилися невідомими чи забутими широкими верствами населення. Щодо прізвищ автор пропонує функцію визначення відомості прізвища особи покласти на центральний орган виконавчої влади з питань культури [9, с. 98-99].

Про відомість осіб за життя можна судити з різних енциклопедичних довідників, унікальних видань, інтернет-довідників. Питання тлумачення категорії «відомі особи» щодо живих осіб вирішуються зі значними труднощами, позаяк не всі відомі особи занесені до енциклопедичних словників [10, с. 58].

Публічними особами є особи, що добровільно привертають увагу до себе, відомі чи такі, що прагнуть відомості в державі, області, місті чи іншому регіоні або населеному пункті (пропозиція програми IREX ProMedia). Публічні особи – це всі ті, хто за своїм становищем у суспільстві перебуває в центрі обставин, які привертають загальний інтерес [11, с. 13-14].

Відсутність чіткої позиції законодавця у визначенні категорія «публічна особа» свідчить про актуальність розроблення критеріїв (підстав) визначення особи такої, що має статус публічної особи.

Враховуючи, що деякі особи отримують визнання власних талантів, тобто стають відомим після смерті, за часом набуття статусу усіх публічних осіб можна поділити на такі групи:

- особи, які набули публічний статус за час життя;
- особи, які набули публічний статус посмертно.

Однією з проблем при визначенні статусу публічної фігури є проблема відсутності визначення в чинному законодавстві критеріїв віднесення до публічних фігур (або знаменитих, видатних, відомих, історичних постатей).

Важливим при встановленні факту відомості фізичної особи є підстава отримання особою такого статусу. За підставою отримання статусу публічної особи розрізняють осіб, які набули такий статус:

– за фактом народження [12; 13] – публічними особами є діти видатних осіб, які привертають до себе увагу фактом спорідненості з відомими особами. Право фотографування новонароджених дітей відомих осіб, подій з їх життя оцінюється значними сумами, що пояснюється звичайною цікавістю пересічних осіб до «зіркових» дітей;

– внаслідок власних зусиль – особи набувають популярності внаслідок їх творчих зусиль, особистих досягнень, професійної діяльності у різних сферах діяльності, таких як мистецтво, музика, драма і спорт. Як звертають увагу у науковій літературі, зусилля в побудові знаменитості персони являє собою інтелектуальне, емоційне і фізичне навантаження, які є

поєднанням таланту, зусиль, інтелекту [13], енергії і винахідливості, здатності, вдачі або їх комбінації [14], або іншими словами просте вираження індивідуальної величі, результат маркетингу та зв'язків з громадськістю [15];

– внаслідок випадкових обставин – особа може набути публічний статус внаслідок випадковостей, зокрема, її участі у рятуванні людей при надзвичайних обставинах, загибелі при суспільно-значимих подіях (повстанні, революції, бойових діях тощо), рятування при надзвичайних обставинах (катастрофі літака, землетрусу і т.п.).

– внаслідок участі фізичної особи у історичних подіях та/або обіймання історично-значущої посади – абсолютні та відносні історичні постаті. Термін, який одним з перших був закріплений у чинному законодавстві та юридичній доктрині – це «історична постать» (або «особи, що належать до сучасної історії») [16, с. 267-268, 17, с. 394]. Німецька судова практика досить довго розвивала тему «історичної особистості». У результаті досліджень були виділені абсолютна та відносна історичні особистості. Абсолютна історична особистість – це особистість, яка через власний статус та значення широко відома, тому сама власне є предметом історії. Зображення абсолютної історичної особистості німецьке право дозволяє використовувати ще вільніше, з огляду на її значення для суспільства. Та навіть абсолютна історична особистість має право на недоторканність приватного життя. Відносна історична особистість – це особистість, яка в результаті історичної події привернула до себе увагу. Відносну історичну особистість можна зображати без її згоди у зв'язку з тою історичною подією, яка привернула до такої особи загальну увагу [18].

Залежно від виду професійної діяльності особи також можуть набувати статус особи публічного права внаслідок обіймання певної посади.

Політичні діячі та посадові особи (перша категорія публічних осіб), що обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному або

міжнародному рівнях. Такі особи, зазвичай, із власної ініціативи йдуть на такі високі і впливові посади, дотримуються активної громадської позиції та привертають до себе увагу суспільства. Втручання в їхнє особисте життя має виправдовуватися суспільним інтересом або бути питанням загальної значущості. До таких осіб, як зазначає Н.О. Давидова, традиційно відносять голову держави, членів парламенту й уряду, інших представників державної влади та органів місцевого самоврядування, політиків) [19, с. 549].

Використання фотографічних творів із зображенням таких категорій осіб може бути заборонена на спеціальному законодавчому рівні. Наприклад, Указом Президента України № 910/2010 «Про недопущення порушень закону під час передвиборної агітації» встановлено, що розміщення соціальної реклами з використанням імені та зображення Президента України здійснюється тільки з його згоди. Також нормативним актом передбачається заборона використання імені та зображення Президента України для проведення передвиборної агітації [20]. Отже, в Указі визначено образ як об'єкт, заборонений для спеціального використання в соціальній рекламі.

Другу категорію публічних осіб можна виокремити на основі положень пп. «г» п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», серед яких виділяють осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, незалежні посередники або члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи) [21].

Третя категорія осіб також свідомо привертає до себе увагу пересічних громадян – це особи, які не обіймають зазначені раніше посади, але відіграють певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, в соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі) та є популярними й відомими серед певних верств населення внаслідок певних обставин або подій

(участь у реаліті-шоу, отримання перемоги у спортивних та інших змаганнях, світському житті тощо). Серед таких осіб можна згадати відомих бізнесменів, спортсменів, представників шоу-бізнесу та ін. Їхня думка може впливати на позицію «прихильників», їхні дії можуть не мати загальної значущості в політичній сфері, але до них є певний суспільний інтерес з боку суспільства чи певної групи осіб. Деякі автори називають цю категорію квазіпублічними особами [19, с. 549], абсолютними громадськими діячами [22, с. 41].

З приводу співвідношення категорій «історичні постаті» та «публічні фігури», потрібно звернути увагу, що всі історичні постаті є публічними фігурами, але не всі категорії публічних фігур є історичними постатями та фігурують в історично-значущих подіях або залишаються в історії держави, суспільства. Наприклад, до другої категорії осіб, зокрема серед суддівського корпусу України, в історії лишаються ті, хто приймає одіозні рішення, а от більшість осіб, які надають публічні послуги, в історії не залишаються.

Представляє інтерес класифікація публічних осіб за ступенем відомості.

По-перше, історична особа (особистість) – це найвищий ступінь відомості фізичних осіб. Відмітна риса абсолютної історичної особистості – у її впливі на значне коло осіб, на події значного масштабу; статус (посада чи керівна діяльність), прагнення бути відомою, активні тривалі дії суспільно значущого характеру. Відносна історична особистість стає відомою у зв'язку з певними історичними подіями, важливими для народу, країни. Варто зауважити, що під історичними подіями правильно розуміти події, що відбулися в історії країни, суспільства. Видається, що події, котрі стали історичними в певної людини чи групи людей, але не в масштабах країни, такими вважати досить сумнівно.

По-друге, окрім історичних особистостей, потрібно виділити ще одну групу осіб з меншим ступенем публічності – «відносно публічні особи». Відносно публічні особи привертають до себе

увагу незалежно від власної волі, наприклад у результаті якоїсь несподіваної події (жертва ДТП, потерпілий унаслідок катастрофи) [19, с. 549]. Деякі автори цю категорію згадують як «інші» (відповідачі у кримінальних судових процесах, які викликали інтерес у громадськості тільки через їхній зв'язок з якоюсь подією) [22, с. 41]. Стосовно таких осіб допускається лише повідомлення інформації щодо обставин, через які особа стала публічною [23, с. 14-15].

По-третє, особи, пов'язані з публічними родинними або дружніми зв'язками. До цієї категорії належать родичі публічних фігур або особи, наближені до публічних фігур. Так, родичі, члени сім'ї зазнають певних незручностей через наближеність до відомої особи. Часто саме через інформацію про членів сім'ї дізнаються про справжній образ життя особи (сімейні традиції, моральні цінності, матеріальний стан), а не те, що задекларовано чи проголошено у передвиборчих програмах, інтерв'ю.

Отже, наведені класифікації дозволяють усесторонньо охарактеризувати статус публічної особи та час та підстави його набуття.

Узагальнення наукової доктрини дає можливість визначити такі риси (ознаки) особи, яка має статус публічної особи:

- по-перше, вплив особи на минуле, сьогодення чи майбутнє широкого кола осіб [24, с. 1, 11-12];
- по-друге, суспільний інтерес до життя та вчинків такої особи в певний період у зв'язку з її діяльністю [24, с. 1 11-12];
- по-третє, впізнання пересічними особами імен публічних осіб внаслідок впливу на політичне, громадське, економічне та культурне життя в суспільстві [23, с. 13-14].

У науковій літературі звертається увага, що умовами правомірності вільного використання зображення публічної особи (обмеження права на зображення публічної фігури) є такі:

- зображення отримано, тиражовано чи опубліковано у зв'язку з виконанням особою публічних функцій або професійних функцій, що мають публічне значення,
- отримано в місці, відкритому для відвідування [25].

Викладене свідчить про доцільність закріплення у правозастосовній практиці поняття «фізична особа публічного права» та визнання особливого статусу публічної фізичної особи у відносинах із захисту честі та гідності, ділової репутації, створення та/або використання її зображення тощо. Незважаючи на публічний статус та підвищену цікавість до такої особи, при будь-якій фіксації та використанні зображення особи необхідно дотримуватися її особистих немайнових прав та поважати недоторканість приватного життя. При вирішенні спорів про порушення прав фізичної особи важливо враховувати критерії визначення особи як фізичної особи публічного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України, 2003 // Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 461.
2. Рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 29.10.2013 р. по справі № 398/2203/13-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35259792>
3. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 26.12.2013 р. по справі № 22-ц/781/3598/13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36504450>
4. Саприкіна І.В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – Київ, 2006. 21 с.
5. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / відп. ред. Я.М. Шевченко. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. 626 с.
6. Капъшева А.К. Использование изображений человека в средствах массовой информации // Вестник Казахско-русского международного университета. Материалы Международной научно-практической конференции «Интеллектуальная нация как основа правового Казахстана и повышения благосостояния граждан», посвященной 20-летию университета, 1 ноября 2013 г. 2013. Вып. № 4 (5). С. 397-404.
7. Тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: Л.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко; за ред. доктора філологічних наук, проф. В. С. Калашника. – Харків: Белкар-книга, 2005. 800 с.

8. Рабец А.П. К вопросу об использовании известных имен в качестве товарных знаков // Сборник материалов II Международного юридического форума «Правовая защита интеллектуальной собственности: проблемы теории и практики», 14-15 февраля 2014 г. – М., 2014. С. 112-120.
9. Сулимов А. Регистрация фамилий в качестве товарных знаков // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. 2007. № 5. С. 96–103.
10. Мельников В. Охраноспособность товарных знаков, воспроизводящих фамилии. Зарубежный и российский опыт // Интеллектуальная собственность. 1998. № 5-6. С. 52-57.
11. Якубенко В. Защита свободы слова в суде // Юридическая практика от 02.12.2003 г. № 48 (310). С. 13-14.
12. Street J. Celebrity Politicians: Popular Culture and Political Representation // BJPIR. 2004. Vol. 6. № 4. P. 435-452.
13. Budhiraja G. Publicity Rights of Celebrities: An Analysis Under the Intellectual Property Regime // NALSAR Stu L. Rw 7; (2011), p. 85-108. URL: <http://www.liiofindia.org/in/journals/NALSARStuLawRw/2011/7.html>
14. Mullick S., Namaulia S. Protecting celebrity rights through intellectual property conceptions // NUJS Law Review. NUJS L. Rev., 2008, p. 615-635. URL: <http://www.liiofindia.org/in/journals/NUJSLawRw/2008/36.html>
15. Rupp H. Who Owns Celebrity? - Law and the formation of Fame // Entertainment and Sports Law. – 2014. – № 12. URL: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/issues/volume12/rupp/rupp.pdf>
16. Кантрович Я.А. Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія. Систематическій комментарий къ закону 20-го марта 1911 г. – съ историческимъ очеркомъ и объясненіями, основанными на законодательныхъ мотивахъ, литературныхъ источникахъ, иностранныхъ законодательствахъ и судебной практикѣ. Второе значительно дополненное издание. – Петроградъ: Складъ изданія въ контролѣ общ «Брокгаузенъ-Ефронъ», 1916. С. 267–268.
17. Германскій законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія // Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ / Составил Д. А. Коптевъ. – С-Петербургъ: Изд. Юридическаго Книжнаго Магазина Н. К. Мартынова, 1911. С. 394.
18. Сидорина Н. Проблемы баланса интересов авторов фотографических произведений и изображаемых лиц в российском и немецком праве // Проблемы правового регулирования международных экономических отношений на современном этапе: Материалы научно-практической конференции Международно-

- правового факультета ВАВТ (Москва, апрель 2010 г.). – М. : ВАВТ, 2011. Вып. 45. С. 154–159.
19. Давидова Н.О. Межі приватності: порівняння українського та американського досвіду // Держава і право: зб. наук. пр. Юридичні та політичні науки. Вип. 49. – К. : Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2010. С. 588-593.
 20. Про недопущення порушень закону під час передвиборної агітації: Указ Президента України від 16.09.2010 р. № 910/2010 // Урядовий кур'єр від 21.09.2010 р. № 174.
 21. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 р. // Відомості Верховної Ради України. 2009. № 45. Ст. 691.
 22. Поздникин П.Ю. Право на частую жизнь и свобода слова: разумный баланс // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. 2010. № 3 (15). С. 38-44.
 23. Якубенко В. Защита свободы слова в суде // Юридическая практика от 02.12.2003 г. № 48 (310). С. 13-14.
 24. Опрышко Л. «Ограниченные» публичные лица. Влияние статуса «публичного лица» на степень защиты частной жизни и репутации через призму решений Европейского суда по правам человека // Юридическая практика от 11.10.2005 г. № 41 (407). С. 1. 11-12.
 25. Афанасьева Е.Г. Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении: дайджест 2011.03.036 // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. Реферативный журнал. 2011. № 3. С. 114. Дайдж. на ст.: Serrano Maillo I. Como proteger el derecho a la propia imagen de los menores en television // Revista online especializada en derecho de la comunicación (derecom). NUEVA ÉPOCA. 2010. N 2. P. 1-13. URL: <http://www.derecom.com/numeros/articulo0402.html>

